

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ АДАПТИВНОЇ ФУНКЦІЇ
НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ В
УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА»**

Виконала:
студентка SoO1-M21z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Мацола Таїсія Михайлівна

Керівник:
Опалюк Т.Л., доктор педагогічних
наук, професор, зав. кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи

Рецензент:
Ружицька Л.І., кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри логопедії
та спеціальних методик

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АДАПТИВНОЇ ФУНКЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	8
1.1. Теоретичні основи поняття адаптації та адаптивної функції навчання.....	8
1.2. Особливості дітей з мовленнєвими порушеннями.....	17
1.3. Теоретичний аналіз особливостей адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	23
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ АДАПТИВНОЇ ФУНКЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	33
2.1. Організація і методика проведення експериментального дослідження особливостей адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	33
2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження.....	38
Висновки до другого розділу.....	51
РОЗДІЛ 3. ПЕДАГОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АДАПТИВНОЇ ФУНКЦІЇ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА.....	54
3.1. Соціально-педагогічні умови реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	53

3.2. Педагогічний супровід щодо покращення реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.....	67
Висновки до третього розділу.....	74
ВИСНОВОК.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. Проблема психологічної адаптації дітей до освітнього середовища розглядається вже тривалий час в межах психології та педагогіки, оскільки зміна провідної діяльності та перехід до іншого вікового періоду може викликати у дитини низку труднощів щодо адаптації в нових умовах. Зі становленням Нової української школи та розвитком інклюзивної освіти виникає важливий аспект цієї проблеми – це питання адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Адаптивна функція навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища підпорядковується загальним психічним закономірностям, однак, поряд з цим, потребує цілеспрямованого забезпечення оптимальної взаємодії і включення учнів із порушеннями мовлення в освітній процес за допомогою ефективних методів і технік роботи команди фахівців психолого-педагогічного супроводу закладу освіти (Матющенко, 2012). На думку Г. Супрун (2013), успішне проходження дитиною з порушеннями мовлення періоду адаптації до умов навчального закладу є важливою передумовою подальшого корекційно-виховного процесу, а системність і стабільність перебування дитини у спеціально організованому корекційному просторі є передумовою до уникнення формування вторинних порушень. Адже виражені відхилення в мовленнєвому розвитку дитини можуть призвести до низки негативних наслідків:

- 1) відставання в психічному розвитку;
- 2) затримка формування вищих рівнів пізнавальної діяльності;
- 3) з'являються порушення емоційно-вольової сфери, що приводить до формування негативних особистісних характеристик (замкнутості, емоційної нестійкості, відчуття пригніченості, невпевненості);

4) виникають труднощі в оволодінні письмом і читанням, що знижує навчальну успішність дитини. Сукупність вищезазначених проявів може провокувати виникнення дезадаптації в учнів із порушеннями мовлення [6, с. 16].

Наведені вище аргументи спонукають до поглиблення наукових пошуків з виявлення особливостей адаптивної функції навчання дітей з порушеннями мовлення до умов інклюзивного освітнього середовища, що і складає предмет нашого вивчення.

Актуальність і недостатня розробленість вище зазначених положень зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи магістра **«Особливості реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища»**.

Об'єкт дослідження: адаптивна функція навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища

Предмет дослідження: особливості адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Мета дослідження: емпірично дослідити особливості адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища та визначити соціально-педагогічні умови адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Для реалізації поставленої мети було окреслено такі **завдання дослідження:**

1. Проаналізувати теоретико-методологічні засади вивчення особливостей адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.

2. Дослідити особливості адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.

3. Визначити соціально-педагогічні умови адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.

4. Розробити педагогічне забезпечення адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Методологічною та теоретичною основою дослідження стали праці Л.Виготського, Г.Костюка, В.Паламарчук (психолого-педагогічна концепція формування і розвитку особистості); В.Бондара, Є.Соботович, В.Синьова, В.Тарасун, А.Шевцова (теоретико-методологічні основи освітньо-реабілітаційної роботи з особами з обмеженнями життєдіяльності); Г.Андрєєвої, М.Варій, І.Кона, І.Минович, Н.Мойсюк, В.Москаленко (загальнонаукові праці про розвиток і саморозвиток особистості та її соціалізацію); А.Вербицького, В.Дружиніна, С.Нікітчиної, Г.Щукіної (аспекти мовленнєвої діяльності в спілкуванні); М.Жинкіна, О.Леонтєва, О.Соколова (діяльнісний підхід до вивчення мовленнєвих процесів); О.Вінарської, Л.Єфименкової, Р.Левіна, Є.Соботович, В.Тарасун, С.Шаховської, М.Шеремет (формування та розвиток мовленнєвої діяльності у дітей із порушеннями мовлення); В.Бондаря, В.Засенко, С.Миронової, В.Синьова, В.Тарасун, О.Хохліної, М.Шеремет (роль спеціально організованого навчання дітей із порушеннями в розвитку).

Методи дослідження: теоретичні – аналіз та узагальнення результатів вивчення наукової літератури з проблеми дослідження, систематизація отриманих у процесі пошуку даних; емпіричні – проєктивний метод, експертне оцінювання, опитування; методи обробки, аналізу та інтерпретації результатів дослідження, статистичного аналізу даних: t-критерій Стьюдента.

Дослідження адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища і типовим мовленнєвим розвитком здійснено за допомогою комплексу методик: проєктивна методика «Школа звірів»; «Схема спостереження за адаптацією

та ефективністю навчальної діяльності учнів» (експертна оцінка вчителя); опитувальник «Психологічний аналіз особливостей адаптації першокласників до школи».

Практичне значення полягає в дослідженні особливостей адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища та розробці педагогічного забезпечення адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Експериментальна база дослідження. Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Дубівської селищної ради Тячівського району Закарпатської області.

Апробація результатів дослідження. Основні результати кваліфікаційної роботи магістра обговорювались на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціальної роботи: досвід і перспективи» на базі Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка 01 листопада 2022 року.

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано статтю: Опалюк Т.Л., Фурман Т.М. Особливості психологічної адаптації до школи молодших школярів з порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка / за ред. Л.П. Мельник, Т.Л. Опалюк. Серія: соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський : Видавець Ковальчук О.В, 2022. Вип. 36. С. 117-122 у співавторстві із науковим керівником.

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 87 сторінки, з них – 80 сторінок основного тексту. Список використаних джерел нараховує 70 позицій, 7 з яких іноземною мовою.

ВИСНОВКИ

Дослідження особливостей реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища дає змогу зробити такі висновки:

Відповідно першого завдання дослідження проаналізовано теоретико-методологічні засади вивчення особливостей адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища. Доведено, що адаптація розглядається як процес, прояв і результат. Адаптація як процес є активним пристосуванням людини до різних умов середовища (наприклад, дитячий садок, клас, група, бригада на виробництві тощо). Адаптація як прояв характеризує типову поведінку, відносини і результативність діяльності людини в умовах середовища як віддзеркалення її пристосування до нього. Адаптація як результат є свідченням того, наскільки дитина пристосована до середовища, наскільки її поведінка, відносини і результативність діяльності відповідають віку, соціальним нормам і правилам, прийнятим у соціумі.

Адаптованість як показник успішності цього процесу, є універсальною формою аналізу й усвідомлення особою своєї єдності із соціумом, середовищем, довкіллям. Це природний механізм формування і творення знань, умінь, норм, цінностей та приведення їх у нову за функціями, будовою та змістом діяльність»

У процесі адаптивного навчання відбувається зміна параметрів у структурі системи на основі поточної інформації з метою досягнення чітко визначеного, найбільш оптимального результату та з'являється можливість враховувати індивідуальні відмінності тих, хто навчається.

Відповідно другого завдання дослідження розкрито особливості адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища. Адаптивна функція навчання реалізовується через чітке поєднання мети і завдань навчального процесу з

гнучкістю і динамізмом його планування, створення атмосфери довіри, підтримки, відкритого спілкування та співпраці вчителів.

Адаптивна функція навчання являє собою процес і результат активного пристосування індивіда до мінливих умов соціального середовища через використання багатоманітних інтеріоризованих соціальних та педагогічних засобів (спілкування, вчинки, діяльність, навчання тощо). Мовленнєва діяльність особистості розглядається як один з компонентів механізму реалізації адаптивної функції навчання, і як один з критеріїв успішності цього процесу. Існує позитивна залежність між рівнем мовленнєвого розвитку дітей та характером їхніх дезадаптацій. У комунікативній сфері дітей з мовленнєвими порушеннями можна виділити суттєві характеристики, які ускладнюють реалізацію адаптивної функції навчання в умовах інклюзивного освітнього середовища і потребують втручання спеціалістів (логопедів, корекційних педагогів, спеціальних психологів тощо), зокрема: порушення взаємодії з дорослими та однолітками, страх спілкування, почуття невпевненості у взаємних стосунках, прояви некерованих емоцій, агресії, уникнення спілкування з однолітками, прагнення знаходитися біля дорослих, надмірна нав'язливість у контактах, пасивність поведінки, очікування ініціативи щодо встановлення комунікативної взаємодії з боку інших тощо.

Дослідження особливостей адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями і типовим мовленнєвим розвитком здійснено за допомогою комплексу методик: проєктивна методика «Школа звірів»; «Схема спостереження за адаптацією та ефективністю навчальної діяльності учнів» (експертна оцінка вчителя); опитувальник «Психологічний аналіз особливостей адаптації дітей до школи».

Дослідження професійної компетентності фахівців психолого-педагогічного супроводу дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища здійснено за допомогою онлайн-опитувальника «Аналіз рівня компетентності команди супроводу дітей із порушеннями мовлення в умовах інклюзивного освітнього середовища».

Експериментальною базою дослідження була Комунальна установа «Інклюзивно-ресурсний центр» Дубівської селищної ради Тячівського району Закарпатської області. Вибірку склали 20 учнів перших класів віком 6–7 років. Вибірка №1 – 10 учнів із типовим мовленнєвим розвитком. Вибірка №2 – 10 учнів з мовленнєвими порушеннями (вісім учнів – дислалія (мономорфна, поліморфна); два учні – ЗНМ II, III рівнів), серед яких: 40 % – дівчат; 60 % – хлопців. З метою узагальнення результатів дослідження за трьома методиками та відповідними їм діагностичними аспектами введено уніфіковану шкалу оцінювання особливостей адаптивної функції навчання, що містить три рівні:

високий рівень (3 бали); недостатній рівень (2 бали); рівень дезадаптації (1-0 балів).

З метою визначення компетентності фахівців інклюзивного закладу освіти щодо психолого-педагогічної супроводу реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями у дослідженні взяло участь 10 фахівців психолого-педагогічного супроводу дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища: 10 % чоловіків і 90 % жінок; віком від 20 до 35 років; 30 % – асистентів вчителя, 10 % – асистентів дитини, 20 % – логопедів і 40 % – психологів; досвід роботи фахівців варіювався від 7-ми місяців до 10 років.

У результаті емпіричного дослідження нами було виявлено особливості адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища за особистісним, соціально-психологічним та психофізіологічним аспектами. Особливостями адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями за особистісним аспектом є: низька самооцінка, прояви агресії, тривоги і страху в малюнках, домінування ігрової мотивації над навчальною, відсутність сформованої позиції дитини, труднощі в побудові дружніх відносин із однокласниками, пригніченість настрою. За соціально-психологічним аспектом виявлено труднощі дітей з мовленнєвими порушеннями у проявах навчальної

активності на уроках (пасивність, складність засвоєнні навчального матеріалу, часті відволікання), прояви скутості і малоініціативності у спілкуванні із однолітками, підвищена напруженість, епізодичність зниженого настрою в школі. Дослідження психофізіологічного аспекту дало змогу визначити такі особливості: невротичні симптоми (гризуть нігті, часто кліпають очима), прояви недостатньої довільності психічних функцій, прояви астеничного синдрому, низька мотивація до навчальної діяльності, прояви гіперкінетичного синдрому, прояви інертності нервової системи.

Результати емпіричного дослідження довели, що мовленнєві порушення у дітей є дестабілізуючим фактором у процесі психологічної адаптації їх до навчання в умовах інклюзивного освітнього середовища; рівень професійної компетентності команди-супроводу щодо реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища сформовано на недостатньому рівні

Відповідно третього завдання дослідження визначено соціально-педагогічні умови адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища: створення сприятливого соціально-побутового та навчально-виховного середовища для дітей з мовленнєвими порушеннями; формування продуктивних видів стосунків дітей з мовленнєвими порушеннями з оточенням (у класі, в сім'ї); надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги сім'ям, у яких виховуються діти з мовленнєвими порушеннями. Реалізація кожної з цих умов вимагає тривалої і спільної роботи усіх фахівців, які працюють в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Відповідно четвертого завдання дослідження розроблено методичні рекомендації з педагогічного забезпечення адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища. Педагогічний супровід щодо реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища носить комплексний характер і включає

організаційно-управлінську діяльність щодо встановлення режиму життя дітей з мовленнєвими порушеннями, психолого-профілактичну роботу, організацію навчально-пізнавальної та позаурочної діяльності, моніторинг перебігу адаптаційних процесів, а також організацію ефективної взаємодії із сім'єю дітей з мовленнєвими порушеннями. Складність та багатогранність змісту діяльності з педагогічного щодо реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища визначає його полісуб'єктний характер. У ньому беруть участь як педагоги, так й інші фахівці – психологи, корекційні педагоги, логопеди, адміністрація освітнього закладу, і навіть батьки дітей з мовленнєвими порушеннями. Тісна взаємодія учасників освітнього співтовариства виступає як одна з найважливіших умов реалізації адаптивної функції навчання дітей з мовленнєвими порушеннями в умовах інклюзивного освітнього середовища та ефективної їх адаптації до навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адаптація дитини до школи: психол. інструментарій / упоряд.: С. Максименко, К. Максименко, О. Главник. К.: Мікрос-СВС, 2003. 111 с.
2. Адаптація учнів до шкільного навчання. 1-10 класи / Уклад.: О.Є. Марінушкіна, Ю.О. Замазій; За заг. редакцією Л.Д. Покроєвої. Харків: Вид-во «Ранок», 2011. 192 с.
3. Баженова Л. Адаптація дитини шестилітнього віку до навчання у школі. *Психолог.* 2003. № 29–32. С. 6 – 8.
4. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.
5. Безпалько О. В. Теорія і практика соціально-педагогічної роботи з дітьми та учнівською молоддю в територіальній громаді: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.05 / К., 2007. 38 с.
6. Белова О. Б. Детермінанти емоційної готовності дошкільників з типовим та порушеннями мовлення до шкільного навчання. *Актуальні питання корекційної освіти.* Кам'янець-Подільський, 2020. 16- 25 с.
7. Бірюкова М.В. Сучасні підходи до розуміння соціально-педагогічної адаптації як психолого-педагогічного явища. Про деякі питання і проблеми психології і педагогіки: збірник наукових праць за підсумками міжнародної науково-практичної конференції. Інноваційний центр розвитку освіти і науки, 2014. С. 21-23.
8. Блінова Н.Г., Кайгородова Н.З., Казин Е.М. Варіативні особливості еколого-фізіологічної адаптації дітей до навчання в школі. *Вісник психології,* 2011. № 3/1. С. 69.
9. Бондар В. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія.* 2003. № 3. С. 2–5.
10. Вишняков С.М. Професійна освіта: словник. Ключові поняття, терміни, актуальна лексика. Ужгород, 2009. 538 с

11. Вінокуров Л.Н. Можливості міжвідомчої і міждисциплінарної інтеграції в профілактиці шкільної дезадаптації. *Вісник практичної психології освіти*, 2009. № 2. С. 61-67.
12. Власова О. І. Педагогічна психологія: навчальний посібник. К.: Либідь, 2005. 400 с.
13. Гончарова-Чагор А. Адаптація першокласника до школи. *Психолог*. 2006. № 11. С. 16–19.
14. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
15. Грабовенко Н. В. Соціально-педагогічна робота з сім'ями, що виховують дітей з обмеженими фізичними можливостями, в умовах реабілітаційного центру: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 / К., 2008. 20 с.
16. Журов В. До питання філософії інваліда та інвалідності. *Дефектологія*. 2005. № 2. С. 11–17.
17. Заброцький М. М. Вікова психологія: навчальний посібник. К.: МАУП, 1998. 92 с.
18. Заброцький М. М. Педагогічна психологія: курс лекцій. К.: МАУП, 2000. 100 с.
19. Зайцев Д. В. Проблемы обучения детей с ограниченными возможностями здоровья. *Педагогіка*. 2003. № 1. С. 21–31.
20. Кобильченко В. Проблема шкільної дезадаптації слабоворих учнів початкової школи. *Дефектологія*. 2002. № 3. С. 19–21.
21. Колупаєва А.А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, О.М. Таранченко. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
22. Коструба О. Умови переходу з початкової школи до середньої. *Завуч*. 2003. № 25. С. 3 – 4.

23. Крупник Г. А. Особливості психологічного супроводу адаптації першокласників до навчального процесу / Крупник Г. А. // Таврійський вісник освіти.- 2014.- № 2 (46).- С. 251-257.
24. Лукашевич М. П., Мигович І. І. Теорія і методи соціальної роботи: навчальний посібник. К.: МАУП, 2002. 136 с.
25. Лукашевич М. П. Соціалізація. Вікові механізми і технології: навч.- метод. посібник. К.: ІЗМН, 1998. 112 с.
26. Ляшенко В. І. Формування життєвої компетенції дітей-інвалідів у центрах ранньої соціальної реабілітації: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Херсон, 2004. 210 с.
27. Матющенко І. М. Підготовка старшокласників допоміжної школи до соціально-психологічної адаптації: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.03 / К., 2008. 22 с.
28. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / авторський колектив: Н. М. Стадненко, Т. Д. Ілляшенко, Л. В. Борщевська, А. Г. Обухівська Кам'янець-Подільський: Абетка, 1998. 114 с.
29. Мирошніченко Н. О. Соціально-педагогічні умови інтегрування молоді з функціональними обмеженнями в сучасне середовище: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 / К., 2008. 20 с.
30. Москалюк О.І. Інклюзивна освіта в контексті проблем, суперечностей та перспектив. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 1 (40). С. 172–174.
31. Опанасюк Г. Алгоритм супроводу дітей в адаптаційний період / Г. Опанасюк // Психолог.- 2009.- Січень (№3-4).- С. 12-18.
32. Перегончук Н. Психологічні основи проявів дезадаптації учнів початкової школи / Н. Перегончук // Наукові записки: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів.– Серія «Початкове навчання».– Вип. 5. Частина II.– Вінниця, 2007.– С. 40-42.

33. Рібцун Ю.В. Учні початкових класів із тяжкими порушеннями мовлення: навчання та розвиток : навч.-метод. посіб. Львів : Світ, 2020. 264 с.
34. Проскура О.В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками: навч. посіб. для студентів педагогічних факультетів / Проскура О.В. – К.: Освіта, 1998. – 199 с.
35. Рудніцька І. Стан здоров'я школяра як один із головних критеріїв перебігу адаптації. Все про адаптацію. № 25–26. К., 2004. 120 с.
36. Савіцька Г. Інтеграція – перспективна форма навчання дітей з мовленнєвими порушеннями. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 48–49.
37. Савінова Н. В. Логопедія з історією логопедії: методичний посібник. Миколаїв: Атол, 2008. 86 с
38. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник для студентів педагогічних факультетів. К.: Абрис, 1997. 416 с.
39. Савченко С. В. Суб'єктність личности в контексте соціальнопедагогічного підходу. *Соціальна педагогіка : теорія і практика*. 2005. № 3. С. 9–13.
40. Скрипник В. А. Особливості соціально-психологічної адаптації першокурсників з мовленнєвими порушеннями: дис.. ... канд. псих. наук: 19.00.07 / Вінниця, 2006. 170 с.
41. Сорочинська В. Є. Організація роботи соціального педагога: навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 198 с.
42. Соціальна педагогіка: теорія і технології: підручник / за ред. І. Д. Зверевої. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 316 с.
43. Соціально-психологічна робота з дітьми та молоддю з мовленнєвими порушеннями. К.: Держсоцслужба, 2005. 108 с.
44. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. К.: ДЦССМ, 2002. 536 с.
45. Соціальна робота: навчальний посібник. В 2 кн. Кн. 2. К.: ДЦССМ, 2002. 440 с.

46. Стадненко Н.М. Методика діагностики відхилень в інтелектуальному розвитку молодших школярів. Видання друге, перероблене і доповнене./ Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2006 -36 с.: Дидактичний матеріал: комплект А і Б (45арк.).

47. Стадненко Н.М. Психологічна готовність до навчання дітей шестилітнього віку. Методика діагностики та корекційно-розвиткові заняття. / Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Обухівська А.Г. – Кам'янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2006. – 52 с.: + Картки (14 с.).

48. Супрун Г. В. До питання адаптації дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі. Освіта осіб з мовленнєвими порушеннями: шляхи розбудови. Київ: Педагогічна думка, 2013. Вип. 4(2).С.320–338. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4%282%29

49. Таран О. П. Психологічна готовність дитини до школи. Діагностика та формування. Київ : Шкільний світ, 2010. 128 с.

50. Таран О. П., Саліонович М. О. Особливості психологічної адаптації до школи в учнів першого класу. Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Вип. 1(4), 2021. С. 144-153.

51. Тараненко О. М. Соціальне інтегрування: ключовий концепт інклюзії. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2017. № 3 (83). С. 7–15.

52. Тарасюк С., Назарович В. Соціально-психологічні чинники адаптації (дезадаптації) дітей дошкільного віку із ЗПР. *Дефектологія*. 2004. № 3. С. 19–22.

53. Тесленко В. В. Теорія і практика соціально-педагогічної підтримки дітей з обмеженими можливостями в промисловому регіоні: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.05 / Луганськ, 2007. 40 с.

54. Технологія соціальної роботи: навч. посіб. / за ред. І.Г. Зайнишева. К.: Просвіта, 2002. 240 с.

55. Топузов О.М., Малихін О.В., Опалюк Т.Л. Педагогічна майстерність: розвиток професійно-педагогічної адаптивності та соціальної рефлексії майбутнього вчителя: навчальний посібник / О.М. Топузов, О.В. Малихін, Т.Л. Опалюк. Київ : Педагогічна думка, 2018. 292 с.
56. Тютюнник М. І. Соціально-педагогічна реабілітація дітей в спеціальних дошкільних закладах освіти засобами творчої гри: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Тернопіль., 1999. 175 с.
57. Франко Т. С. Соціальна реабілітація дітей з мовленнєвими порушеннями. *Наукові праці Кам'янець-Поділ. держ. ун-ту. Кам'янець-Подільський*: Кам'янець-Поділ. держ. ун-т, 2003. Вип. 2, т. 2. С. 216–218.
58. Холковська І. Л. Корекційна педагогіка. Вінниця: ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. 328 с.
59. Хорев І. М. Соціальна адаптація як актуальна психолого-педагогічна проблема. *Вісник психології*. 2012. № 12. С. 140-147.
60. Цилєв В. Діагностика психологічної готовності дітей до школи / В. Цилєв // *Все про адаптацію*.–2004.– №25-26.– С. 14-21.
58. Чернецька Ю. І. Соціально-педагогічні умови адаптації старших підлітків у загальноосвітніх санаторних школах-інтернатах: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Харків, 2008. 236 с.
61. Чуткіна Г.М. Адаптація першокласників до педагогічного процесу школи: автореферат дис канд. пед. наук, Київ. 2007. 17 с.
62. Якимчук О. Організація адаптаційного періоду учнів 1-х і 5-х класів. *Психолог*. 2003. № 40. С. 15–19.
63. Яницький М. С. Адаптаційний процес: психологічні механізми та закономірності динаміки. Київ, 2009. 184 с.
64. Child Psychology. New Yourk: Mc Graw–Hill Publishing Company, 1989. 490 p.
65. Matthews Gareth B. The Philosophy of Childhood. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1994. 136 p.

66. Wertman Camille B. *Psychology*. 3 ed. New Yourk: Alfred A. Knopf, 1988. 622 p.
67. Cadima J., Doumen S., Verschueren K., Buyse E. Childengagement in the transition to school: Contributions of self-regulation, teacher–child relationships and classroom climate. *Early Childhood Research Quarterly*. 2015. №32. P. 1–12 DOI :<https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2015.01.008>.
68. Martin A., Nejad H., Colmar S., Liem G. Adaptability: Conceptual and empirical perspectives on responses to change, novelty and uncertainty. *Australian Journal of Guidance and Counselling*. 2012. № 22. P. 58– 81.
69. Ollendick T. H., Mayer J. School phobia. In SM Turner (Ed.), *Behavioral theories and treatment of anxiety*. 1984. P. 367–411. DOI : https://doi.org/10.1007/978-1-4684-4694-4_9.
70. Reynolds, A. J. A structural model of first-grade outcomes for an urban, low socioeconomic status, minority population. *Journal of Educational Psychology*. 1989. № 4. P. 594–603.